

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՊԱԿԵՆՏՐՈՆԱՑՄԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ ՎԱՐՉԱՏԱՐԱԾՔԱՅԻՆ ԲԱՐԵՓՈԽՈՒՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ (ՍՅՈՒՆԻՔԻ ՄԱՐԶԻ ՕՐԻՆԱԿՈՎ)

Քրիստինե Մուրադի Թաթոսյան

Հոդվածը ստացվել է՝ 18.03.2022թ., գրախոսման ուղարկվել է՝ 24.03.2022թ., տպագրման երաշխավորվել է՝ 18.04.2022թ.

Ներածություն

Սկսած 2017 թվականից՝ Սյունիքի մարզի համայնքներում խոշորացումը զգալի դրական փոփոխություններ է առաջ բերել համայնքների ծախսերի քանակական և որակական բնութագրիչներում: Բացի այն, որ խոշորացումից հետո ֆոնդային ծախսերի բացարձակ ցուցանիշները եռապատկվել են, ծախսային առաջնահերթությունները ևս փոխվել են: Հարկ է ընդգծել, որ դրանց զգալի մասը ուղղվել է տնտեսական հարաբերությունների գծով ծախսերին (2019 թվականին՝ 29 %, 2020 թվականին՝ 53 %, իսկ 2021 թվականին՝ 53 %):¹

Տեղական ինքնակառավարման ոլորտում համակարգային փոփոխությունների հասնելու համար կարիք կա լիազորությունների ապակենտրոնացման գործընթացները դիտարկել համայնքներում տնտեսական գործունեություն իրականացնող ձեռնարկություն-համայնք կապի ամրապնդմամբ՝ թե՛ կապիտալ և թե՛ ֆինանսական ռեսուրսափոխանակության համատեքստում, ինչով էլ պայմանավորվում է **թեմայի ընտրությունն ու արդիականությունը**:

Սույն հետազոտության **նպատակն է** խոշորացման համատեքստում գնահատել Սյունիքի մարզի համայնքներում տնտեսական ապակենտրոնացման արդյունավետության մակարդակը:

Հետազոտության **խնդիրներ են՝** գնահատել Սյունիքի մարզի համայնքների ընդհանուր և սեփական եկամուտների փոփոխության դինամիկան խոշորացումից առաջ և հետո, պարզել խոշորացման ունեցած ազդեցությունը համայնքների ծախսային և եկամտային առաջնահերթությունների վրա, գնահատել Սյունիքի մարզում գործող ձեռնարկություններից գոյացած հարկատեսակների ընդհանուր դինամիկան խոշորացումից առաջ և հետո, պարզել համայնքների եկամուտների ընդլայնման ազդեցությունը տեղական սոցիալ-տնտեսական զարգացման որոշ ցուցանիշների վրա, վերլուծել տնտեսական ապակենտրոնացման գործիքների կիրառելիության արդյունավետությունը:

Գրականության վերլուծություն

Հետազոտության համար հիմք է հանդիսացել արտասահմանյան մի շարք երկրների փորձը ապակենտրոնացման մակարդակը բնութագրող գործակիցների ընտրության և դրանց ազդեցության օբյեկտի ընտրության հետ կապված:

¹ Սյունիքի մարզի համայնքային բյուջետային ծախսերի 2019-2021 թթ.-ների տարեկան հաշվետվություններ, <http://syunik.mtad.am/community-budgetary-expenditure/>

Հետազոտության մեթոդաբանության և ցուցանիշների ընտրության վրա ազդեցություն են ունեցել տեղական մի շարք հետազոտություններ, ինչպես օրինակ՝ «Համայնքի բյուջետավարման ուղեցույց»-ը՝ հաշվի առնելով բյուջետային համակարգի հիմքում դրվող սկզբունքները, համայնքի բյուջեի ձևավորման սկզբունքները և կառուցվածքը:¹ Նշյալները հաշվի են առնվել Սյունիքի մարզի համայնքների բյուջեների ծախսային և եկամտային բաղադրիչները ուսումնասիրելիս: Հետազոտության համար հիմք են հանդիսացել նաև «Վարչատարածքային բաժանման մասին» ՀՀ օրենքի նախագծերը, մասնավորապես՝ 2015, 2016, 2017 թթ.-ների համապատասխան փոփոխությունները, որոնցում արտացոլվում են Սյունիքի մարզ համայնքների խոշորացման փուլերը:²

Հետազոտության մեջ իրականացված ռեգրեսիոն վերլուծության բազան կազմվել է ՀՀ Ազգային վիճակագրական կոմիտեի կայքէջի՝ ՀՀ սոցիալ-տնտեսական վիճակի 2011-2021 թթ.՝ եռամսյակային հաշվետվությունների տվյալների հիման վրա (արտադրության հատված, աշխատանքային շուկայի ցուցանիշներ):³

Հետազոտության համար հիմք են հանդիսացել նաև արտասահմանյան մի շարք երկրների փորձը ապակենտրոնացման մակարդակը բնութագրող գործակիցների ընտրության և դրանց ազդեցության օբյեկտների ընտրության հետ կապված:

Աշխարհի մի շարք պետություններ, ապակենտրոնացման հնարավոր ազդեցությունը գնահատելու նպատակով, որպես ապակենտրոնացման ցուցանիշ են ընդունել խոշորացված համայնքի (շրջանի) եկամուտների/ծախսերի աճի կամ նվազման ցուցանիշները և տեղական տնտեսական վիճակը բնութագրող մի շարք սոցիալ-տնտեսական ցուցանիշներ՝ աղքատության, գործազրկության, զբաղվածության մակարդակներ:

Ինդոնեզիայի Պապուա նահանգում իրականացված վերլուծությունը ցույց է տվել, որ տեղական եկամուտների և կապիտալ (ֆոնդային) ծախսերի ազդեցությունը տեղական տնտեսական զարգացման վրա ունենում է աննշան բացասական ազդեցություն, իսկ կապիտալ ծախսերի ընդլայնման ազդեցությունը՝ դրական, բայց ոչ էական ազդեցություն:⁴ ԱՄՆ քաղաքային և ոչ քաղաքային շրջանների տնտեսական զարգացման վրա ապակենտրոնացման ազդեցությունը գնահատելու համար վերլուծվել է գնահատվել է բնակչության թվի, զբաղվածու-

¹ Համայնքի բյուջետավարման ուղեցույց, Վ. Շահբազյանի, Երևան, 2010

² «Վարչատարածքային բաժանման մասին» ՀՀ օրենք՝ ընդունված 30 հունիսի 1996 թվականին

³ ՀՀ Ազգային վիճակագրական կոմիտեի կայքէջ, Հրապարակումներ ըստ տարիների, ՀՀ սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2011-2021թթ.՝ եռամսյակային կտրվածքով, Արտադրության հատված, https://armstat.am/file/article/sv_03_11a_121.pdf- https://armstat.am/file/article/sv_12_21a_121.pdf ՀՀ ԱԿԿ կայքէջ, Հրապարակումներ ըստ տարիների, ՀՀ սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2011-2021 թթ.՝ եռամսյակային կտրվածքով, Աշխատանքային շուկայի ցուցանիշներ, https://armstat.am/file/article/sv_03_11a_141.pdf - https://armstat.am/file/article/sv_12_21a_141.pdf

⁴ Wa Ariadi, M. Anas, Muhammad Yasser Fedayyen, Tiolina Evi, Irma, Heny Sidanti, “Proceedings of the International Conference on Social, Economics, Business, and Education (ICSEBE 2021)”, ISSN 2352-5428, ISBN 978-94-6239-521-3, “Financial Performance and Economic Growth of Government in the Province of Papua in the Pandemic”, page 93, <https://www.atlantis-press.com/proceedings/icsebe-21/125969296>

թյան մակարդակի, մեկ շնչի բաժին ընկնող իրական եկամուտների աճի ցուցանիշները: Վերլուծության մեջ օգտագործված կախյալ փոփոխականները ներառել են գործազրկության և զբաղվածության մակարդակները, կրթության ոլորտին առնչվող մի շարք ցուցանիշներ: Պարզվել է, որ ոչ քաղաքային շրջաններում որևէ էական կապ չի նկատվում եկամուտների աճի և վերլուծության մեջ ընդգրկված կախյալ փոփոխականների միջև: ¹

Տեղական մակարդակով տնտեսական աճի վրա հարկաբյուջետային ապակենտրոնացման ունեցած ազդեցության գնահատման ժամանակ արտասահմանյան հետազոտողներից շատերը տալիս են տարբեր եզրահանգումներ: Որոշ փորձագետներ, ինչպիսիք են Դավուդին և Զոուն (1998), ապացուցել են, որ հարկաբյուջետային ապակենտրոնացումը էական ազդեցություն չի թողնում զարգացող երկրների տնտեսական աճի վրա:²

Ընդհանուր առմամբ, հարկաբյուջետային ապակենտրոնացման և տեղական տնտեսական զարգացման միջև կապը շատ հակասական է և կախված է հետևյալ հիմնական գործոններից՝

- Ժամանակագրական կառուցվածք՝ ներառյալ ճգնաժամային ժամանակահատվածը,
- Տվյալների վերլուծության մեթոդաբանություն,
- Հարկաբյուջետային ապակենտրոնացման ցուցիչների ընտրություն (եկամուտների և ծախսերի ապակենտրոնացում, հարկաբյուջետային ինքնավարության փոփոխականներ և այլն),
- Տնտեսական աճը բնութագրող ցուցանիշներ (ՀՆԱ-ի մակարդակ, բնակչության կամ աշխատուժի աճի տեմպ, ֆիզիկական կապիտալի աճի տեմպ կամ դրանում կատարված ներդրումների մասնաբաժինը ՀՆԱ-ում, հարկերի ազդեցությունը տնտեսության վրա և այլն):³

Մեթոդաբանություն

Հետազոտությունում օգտագործվել է տվյալների համեմատության մեթոդը Սյունիքի մարզի համայնքների 2011-2021 թթ.-ների բյուջեները խոշորացումից առաջ և հետո կտրվածքով վերլուծելու նպատակով: Օգտագործվել է նաև քննական վերլուծության սկզբունքը՝ տնտեսական գործընթացների պատճառահետևանքային կապերը գնահատելու համար: Նպատակ ունենալով գնահատել Սյունիքի մարզի համայնքների՝ խոշորացման համատեքստում եկամուտների մեծացման ազդեցությունը համայնքների սոցիալ-տնտեսական ցուցանիշների վրա (թողարկված արդյունաբերական արտադրանքի ծավալ, աշխատուժի առա-

¹ George W. Hammond, Mehmet S. Tosun, “Discussion Paper No. 4574”, IZA DP No. 4574, 2009, “The Impact of Local Decentralization on Economic Growth: Evidence from U.S. Counties”, page 5, <https://docs.iza.org/dp4574.pdf>

² Sonni Yulindra, “International Institute of Social Studies”, 2012, “The Effect of Fiscal Decentralization on Local Economic Growth in Sumatera Barat Province”, page 1, <https://thesis.eur.nl/pub/13139>

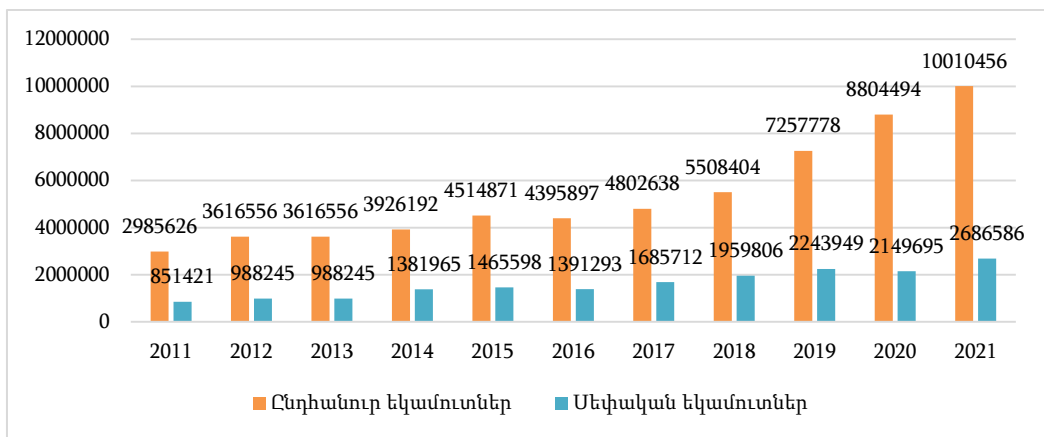
³ Andrey Yushkov, “Russian Journal of Economics 1”, Issue 4, 2015, “Fiscal decentralization and regional economic growth: Theory, empirics, and the Russian experience”, page 409, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2405473916000052>

ջարկ)՝ օգտագործվել է ռեզրեսիոն վերլուծության մեթոդը (տվյալների բազան կառուցվել է ՀՀ ԱՎԿ կայքի սոցիալ-տնտեսական վիճակի վերաբերյալ մի շարք եռամսյակային ցուցանիշների հիման վրա), որի կիրառման արդյունքները հնարավորություն են տվել գնահատել համայնքների եկամուտների հնարավոր ընդլայնման մեխանիզմների ներդրման անհրաժեշտությունը:

Վերլուծություն

Գոյություն ունեն համայնքների ֆինանսական անկախության և ապակենտրոնացման աստիճանը բնութագրող մի շարք ցուցանիշներ: «Համայնքների սեփական եկամուտների տեսակարար կշիռը ընդհանուր եկամուտներում ցուցանիշը» արտացոլում է համայնքի ունեցած ֆինանսական կարողունակությունը նպաստելու տեղական տնտեսությունների զարգացմանը:

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ Սյունիքի մարզում համայնքների խոշորացման գործընթացը ավարտուն տեսք է ստացել (խոշորացման 3-րդ փուլ, 2017 թվական)՝ հետազոտության համար օգտագործվել են Սյունիքի մարզի համայնքների ամփոփ տվյալները տնտեսական ապակենտրոնացման արդյունավետության գնահատման համատեքստում:

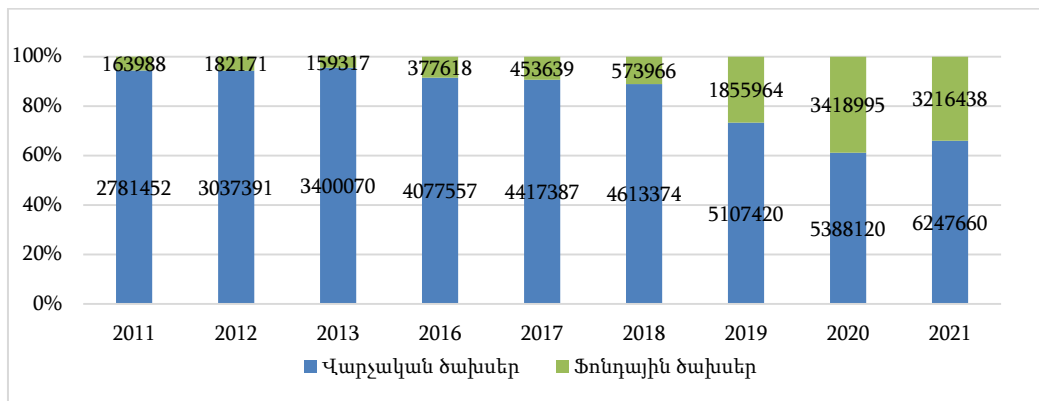
Գծապատկեր 1. Սյունիքի մարզի ընդհանուր և սեփական տարեկան եկամուտների դինամիկան 2011-2021 թթ.-ների համար, հազար ՀՀԴ¹

Ստացվում է, որ Սյունիքի մարզի ընդհանուր եկամուտների մակարդակը 2017 թվականից հետո (խոշորացումից հետո) 4 տարիների ընթացքում 108 %-ով աճ է արձանագրել: Շատ չնչին դինամիկայով աճել են նաև սեփական եկամուտները: Ընդհանուր եկամուտների աճի նման մակարդակը հիմնականում պայմանավորված է պաշտոնական դրամաշնորհների թվի ավելացմամբ: 2019 թվականի դրությամբ պաշտոնական դրամաշնորհները կազմել են ընդհանուր եկամուտների 69 %-ը, կամ բացարձակ արժեքով՝ 5013829.7 հազար ՀՀԴ: Նույն ցուցանիշը 2020 թվականին կազմել է 6524087.5 հազար ՀՀԴ, կամ ընդհանուր եկամուտների

¹ Սյունիքի մարզի համայնքային բյուջետային եկամուտների 2011-2021թթ.-երի տարեկան հաշվետվություններ, <http://syunik.mtad.am/community-budgetary-revenues/>

74 %-ը: Իսկ 2021 թվականին այդ ցուցանիշը կազմել է 7323869.5 հազար ՀՀԴ, կամ ընդհանուրի 73 %-ը: Զուգահեռաբար դիտարկելով նաև խոշորացումից առաջ պետական բյուջեից ունեցած կախվածությունը, կտեսնենք, որ, օրինակ՝ 2016 թվականին պաշտոնական դրամաշնորհները բացարձակ արժեքով կազմել են 3004604.7 հազար դրամ, կամ ընդհանուր եկամուտների 68 %-ը: Իսկ 2015 թվականին՝ 3049273.7 հազար ՀՀԴ, կամ ընդհանուրի 68 %-ը¹:

Ստացվում է, որ խոշորացումից հետո անգամ Սյունիքի մարզի համայնքները շարունակում են պահպանել էական կախվածություն պետական բյուջեից: Խոշորացումից հետո դրանց բացարձակ արժեքները կրկնապատկվել են միաժամանակ պահպանելով մեծ տեսակարար կշիռներ ընդհանուր եկամուտներում:

Գծապատկեր 2. Սյունիքի մարզի վարչական և ֆոնդային ծախսերի համամասնությունները խոշորացումից առաջ (2011-2013 թթ.) և հետո (2016-2021 թթ.)²

Գծապատկեր տվյալներից երևում է, որ Սյունիքի մարզի համայնքների բյուջեներում խոշորացումից հետո էականորեն ավելացել են ֆոնդային ծախսերը: Այսպես, 2019 թվականից դրանց տեսակարար կշիռը ընդհանուր ծախսերում կազմել է 27 %, 2020 թվականին՝ 40 %, 2021 թվականին՝ 36%:³ Ստացվում է, որ պաշտոնական դրամաշնորհների բացարձակ արժեքներով ավելացումը նպաստել է նաև ֆոնդային ծախսերի ավելացմանը:

Փորձը ցույց է տալիս, որ ֆոնդային ծախսերը հիմնականում ուղղվում են առավել երկարաժամկետ արդյունքների և տնտեսական զարգացմանը նպաստող որոշ ոլորտներ սպասարկող ենթակառուցվածքների կառուցմանը, գյուղատնտեսության ոլորտում սարքավորումների գնմանը և այլ ներդրումներին: Մեր

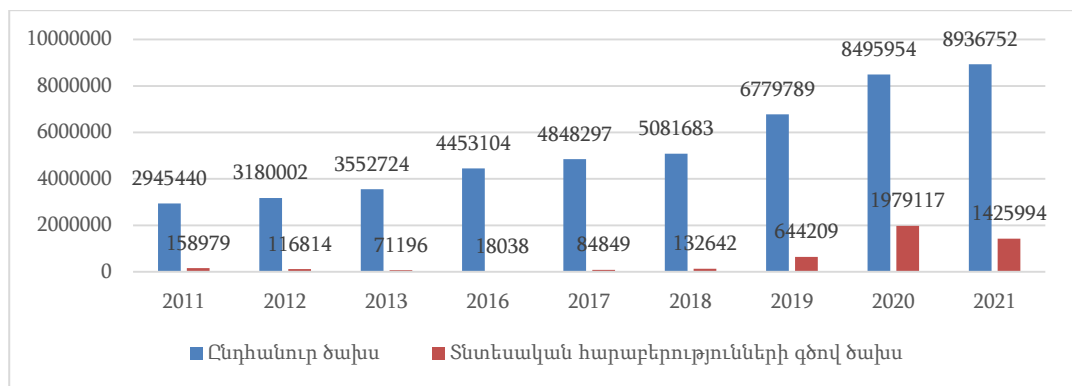
¹ Ցուցանիշները հաշվարկվել են հեղինակի կողմից՝ հիմք ընդունելով Սյունիքի մարզի համայնքների բյուջետային եկամուտների տարեկան հաշվետվությունները, <http://syunik.mtad.am/community-budgetary-revenues/>

² Սյունիքի մարզի համայնքային բյուջետային ծախսերը 2011-2021 թթ.-ների, 2011-2021 թթ.-ների տարեկան հաշվետվություններ, <http://syunik.mtad.am/community-budgetary-expenditure/>

³ Ցուցանիշները հաշվարկվել են հեղինակի կողմից՝ հիմք ընդունելով Սյունիքի մարզի համայնքների 2019-2021 թթ.-ների բյուջետային ծախսերի տարեկան հաշվետվությունները, <http://syunik.mtad.am/community-budgetary-expenditure/>

օրինակում խոշորացումից հետո ֆոնդային ծախսերը մեծ մասնաբաժնով ուղղվել են տնտեսական հարաբերությունների գծով ծախսերին՝ բնակարանային շինարարության և կոմունալ տնտեսության, կրթության, հանգիստ, մշակույթ ու կրոն ուղղություններին: Իսկ օրինակ՝ մինչ խոշորացման փուլի ավարտը ֆոնդային բյուջեում ծախսերի ամենամեծ մասնաբաժինը ունեցել են ընդհանուր բնույթի հանրային ծառայությունների գծով հատկացումները: Ստացվում է այնպես, որ խոշորացումից հետո՝ 2019, 2020, 2021 թվականներին տնտեսական հարաբերությունների գծով ֆոնդային ծախսերը կազմել են համապատասխանաբար՝ 71301.3 հազար ՀՀԴ, 102175.5 հազար ՀՀԴ և 77772.5 հազար ՀՀԴ, որոնք էլ ընդհանուր ֆոնդային ծախսերում կազմել են 29 %, 53 % և 40 %: Իսկ օրինակ՝ խոշորացումից առաջ՝ 2016 թվականին, տնտեսական հարաբերությունների գծով ֆոնդային ծախսերը ընդհանուրում կազմել են 3 %, իսկ նույն տարում ընդհանուր բնույթի հանրային ծառայությունների գծով ծախսերը 70 %:

Ստացվում է, որ խոշորացումից հետո Սյունիքի մարզի համայնքների բյուջեներում մեծացել է ոչ միայն ֆոնդային ծախսերի մասնաբաժինը, այլ նաև դրանցում տնտեսական հարաբերությունների գծով ծախսերի տեսակարար կշիռը, որոնց ծախսման ուղղությունները միտված են երկարաժամկետ արդյունքների արձանագրմանը:

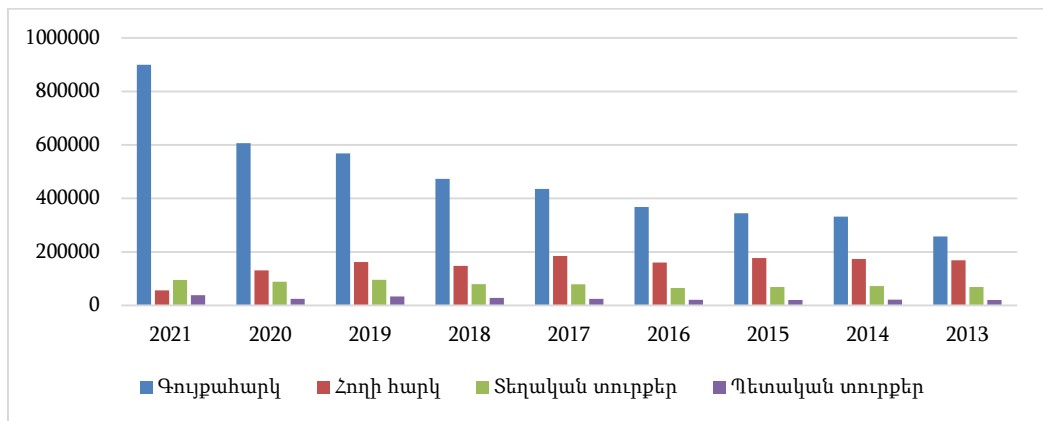
Գծապատկեր 3. *Սյունիքի մարզի տնտեսական հարաբերությունների գծով ծախսերը ընդհանուր ծախսերի կառուցվածքում՝ խոշորացումից առաջ (2011-2013 թթ.) և հետո (2016-2021 թթ.)*¹

Ինչպես երևում է գծապատկերի տվյալներից, տնտեսական հարաբերությունների գծով ծախսերը զգալիորեն ավելացել են 2019 թվականից, ընդ որում դրանք ուղղվել են հիմնականում գյուղատնտեսության, անտառային տնտեսություն, ձկնորսություն և որսորդություն (246052 ՀՀԴ, կամ՝ ընդհանուր տնտեսական հարաբերությունների գծով ծախսերի 38 %) և տրանսպորտի գծով ծախսերին (556709 ՀՀԴ, կամ՝ ընդհանուր տնտեսական հարաբերությունների գծով ծախ-

¹ Սյունիքի մարզի համայնքային բյուջետային ծախսերի 2011-2021 թթ.-երի տարեկան հաշվետվություններ, <http://syunik.mtad.am/community-budgetary-expenditure/>

սերի 86 %): Ուսումնասիրելով նաև Սյունիքի մարզի համայնքների ծրագրային բյուջեները, նկատելի է, որ տնտեսական բլոկի ֆոնդային ծախսերը ամբողջ ծավալով ուղղվել են գյուղատնտեսության և տրանսպորտի ոլորտներին: Վերջիններիս գծով ֆոնդային ծախսերը կատարվել են հիմնականում գյուղատնտեսական տեխնիկայի ձեռքբերմանը և գյուղատնտեսական աշխատանքներին աջակցմանը և ներհամայնքային, միջբնակավայրային ճանապարհների սպասարկումներին և վերանորոգման աշխատանքներին:

Ակնհայտ է, որ խոշորացումը դրականորեն է ազդել ինչպես ընդհանուր եկամուտների թվի ավելացման, այնպես էլ որպես վերջինիս դրական արդյունք՝ ֆոնդային ծախսերի ավելացման և դրանցում տնտեսական հարաբերությունների գծով ծախսերի թվի մեծացման վրա: Վերջինիս ուղղությամբ գյուղատնտեսության և տրանսպորտի ոլորտներում կատարված ներդրումները կարող են մեծ խթան հանդիսանալ համայնք-տեղական ձեռնարկություն արդյունավետ համագործակցության տեսանկյունից:

Գծապատկեր 4. *Սյունիքի մարզի հարկային եկամուտները ըստ տեսակների (2013-2021 թթ., ՀՀԴ)¹*

Ինչպես տեսնում ենք՝ համայնքի բյուջե վճարվող ամենամեծ չափով հարկատեսակը գույքահարկն է, որի տեսակարար կշիռը ընդհանուր եկամուտներում մինչ մարզի խոշորացման վերջնական փուլում գտնվելը միջինում կազմել է 24 %, խոշորացումից հետո՝ 27 %:² Ստացվում է, որ խոշորացումից հետո, ավելացել են միայն գույքահարկի գծով եկամուտների հարաբերական ցուցանիշները, ինչը խոշորացման դրական հետևանք է համայնքների բյուջեների միավորման արդյունքում: Իսկ բացարձակ ցուցանիշները որևէ էական ազդեցություն չեն կրել, ինչը նշանակում է, որ խոշորացումից հետո մարզի ձեռնարկություն-

¹ Սյունիքի մարզի համայնքային բյուջետային եկամուտների 2011-2021 թթ.-երի տարեկան հաշվետվություններ, <http://syunik.mtad.am/community-budgetary-revenues/>

² Հաշվարկները կատարվել են հեղինակի կողմից՝ հիմք ընդունելով Սյունիքի մարզի՝ 2013-2021 թթ.-երի բյուջետային եկամուտների տարեկան հաշվետվությունները, <http://syunik.mtad.am/community-budgetary-revenues/>

ների թվի կամ գործունեության ընդլայնում չի եղել: Ինչն էլ փաստում է, որ ապակենտրոնացումը դեռ լիարժեք չի գործում, և, մասնավորապես՝ տեղական տնտեսական զարգացման մեջ համայնքը չունի որևէ էական դերակատարում:

Սյունիքի մարզում գույքահարկի գծով մեծ մասնաբաժինը ապահովում են Սյունիքի մարզի Կապան, Գորիս, Սիսիան և Քաջարան համայնքները: 2021 թվականի տվյալներով՝ Կապան համայնքի գույքահարկի գծով եկամուտները կազմել են 276890.1 հազար ՀՀԴ, կամ ընդհանուր գույքահարկի գծով եկամուտների 31 %-ը: Նույն տարում Գորիս համայնքի գույքահարկի գծով եկամուտները կազմել են 163275.9 հազար ՀՀԴ (կամ ընդհանուրի 18 %-ը), Սիսիան համայնքում 163386.3 հազար ՀՀԴ (կամ ընդհանուրի 18 %-ը) և Քաջարան համայնքը՝ կազմելով 119583.9 հազար ՀՀԴ, կամ ընդհանուրի 13 %-ը¹:

Համայնքում մասնավոր հատվածի կազմակերպությունների թիվը կազմում է մոտ 1150, որտեղ աշխատում են աշխատունակ բնակչության մոտ 20%-ը: Մասնավոր հատվածի կազմակերպությունների մեջ միկրո կազմակերպությունների /մինչև 14 աշխատող ունեցող/ թիվը կազմում է մոտ 1100: Կապանում գործում են հիմնականում միկրո ու փոքր մասնավոր հատված ընկերություններ արդյունաբերական արտադրության, գյուղատնտեսական արտադրության, մանրածախ և մեծածախ առևտրի, բիզնես, բժշկական, իրավաբանական, սպասարկման, կապի ծառայությունների, ինչպես նաև գործում են ռեստորաններ, հյուրանոցներ, զբոսաշրջային ընկերություններ և այլն²:

Կապան համայնքի բարձր տնտեսական ակտիվությունը հիմնականում պայմանավորված է հանքարդյունաբերության ոլորտի զարգացվածությամբ, որին բաժին է հասնում թողարկված արդյունաբերական արտադրանքի 86.8%-ը: Ի հեճուկս նշվածի՝ Կապան համայնքում կա գործազրկության և թերզբաղվածության բարձր մակարդակ, ինչը պայմանավորված է հիմնականում մեկ ճյուղի զարգացման վրա կենտրոնացվածության բարձր աստիճանով, ինչն էլ անհամաչափ զարգացվածության էական գործոն է հանդիսացել:

Կարևոր ենք համարում ընդգծել նաև, որ մասնավոր հատվածի ընկերությունները, որոնք որոշակի տնտեսական գործունեություն են իրականացնում Կապան համայնքում, և մարզի հիմնական հարկատուներն են, հաճախ իրենց տնտեսական գործունեության ընթացքում բախվում են հողի և ենթակառուցվածքների կարիքների խնդրին: Նման պայմաններում սովորաբար որպես միկրոձեռնարկության աշխատատարածք է օգտագործվում բազմաբնակարան շենքերի առաջին հարկերում տեղակայված ոչ բնակելի տարածքները, կամ համայնքի տարբեր վայրերում քաղաքաշինական նորմերով տրամադրված և կառուցված տաղավարները, նախկին գործարանների տարածքները՝ համապատասխան ֆինանսավորման դիմաց: Նույն տրամաբանությամբ՝ տեղում առկա

¹ Տվյալները հաշվարկվել են հեղինակի կողմից՝ հիմք ընդունելով 2021 թվականի Սյունիքի մարզի Կապան, Գորիս, Սիսիան և Քաջարան համայնքների բյուջետային եկամուտների տարեկան հաշվետվությունները, <http://syunik.mtad.am/community-budgetary-revenues/>

² Կապան համայնքի տնտեսական զարգացման պլան, 2018-2020 թթ., էջ 9, <https://www.kapan.am/Pages/DocFlow/Def.aspx?nt=1&a=v&g=ceb18457-6073-4933-8da0-0e8458761441>

համայնքային սեփականություն հանդիսացող 3 տարածքներ, որոնք հարմար են արտադրություն կազմակերպելու համար, սակայն, ֆինանսական միջոցների սղության պատճառով գտնվում են անմխիթար վիճակում: Այս խնդրի լուծմանը գնալու համար համայնքը և բիզնեսը կարիք ունեն ակտիվացնել իրենց հարաբերությունները, և պլանավորել տարածքների արդյունավետ օգտագործման համակարգ: Համայնքի ոչ բավարար ֆինանսական միջոցների պատճառով դրանք բիզնեսին տրամադրելու համար արտադրական տեսքի չեն բերվում մի շարք պատճառներով: Նախ այն, որ համայնքը չունի որևէ շահագրգռվածություն դրա հետագա զարգացմամբ: Հաշվի առնելով, որ համայնքի ֆինանսական միջոցների գոյացման աղբյուրներից մեկը հանդիսանում է տվյալ բիզնեսի հարկային եկամուտները, որոնց մեծ մասը, օրինակ՝ եկամտային հարկից, շահութահարկից մասհանումներ չեն արվում համրանքի բյուջե, ապա համայնքը շահագրգռված չէ դառնալ բիզնես միավորին աջակից օղակ, և փոխադարձ համագործակցության կապերը նման պայմաններում հետզհետե թուլանում են: Բացի դա, համայնքը չունի նաև համապատասխան որակավորում ունեցող մասնագետներ, ովքեր կկարողանան այս ուղղությամբ գործուն համակարգ ներդնել և դրա ուղղությամբ որոշակի արդյունքներ արձանագրել: Նման պայմաններում խնդրահարույց է դառնում տնտեսական ապակենտրոնացման հարցը, որի խորքային ուսումնասիրության համար կարիք կա գնահատել համայնքների սեփական եկամուտների ընդլայնմամբ ապակենտրոնացման ազդեցությունը մարզի սոցիալ-տնտեսական մի քանի ցուցանիշների վրա:

Վերը նշված գնահատականի համար օգտագործվել է ռեգրեսիոն վերլուծության մեթոդը, որում հիմնական բազան կազմվել է 2011-2021 թվականների Սյունիքի մարզի համայնքների եռամսյակային ցուցանիշների հիման վրա: Բազայում ներկայացված անկախ փոփոխականը Սյունիքի մարզի համայնքների սեփական եկամուտների ցուցանիշն է, որը ցույց է տալիս համայնքի սեփական ֆինանսական կարողունակությունը ռեսուրսապահովման տեսանկյունից, ինչպես նաև հանդես է գալիս որպես ապակենտրոնացման չափիչ ցուցանիշ: Որպես կախյալ փոփոխականներ են ընտրվել թողարկված արդյունաբերական արտադրանքի ծավալների և աշխատանք փնտրողների թվաքանակի վերաբերյալ 2011-2021 թթ.-ների եռամսյակային ցուցանիշները: Արդյունաբերական արտադրանքի ցուցանիշի ընտրությունը պայմանավորված է Սյունիքի մարզում դրա զարգացվածության առանձնահատկությամբ (հանքարդյունաբերություն), իսկ աշխատանք փնտրողների թիվը առավելապես սոցիալական վիճակի վրա ապակենտրոնացման ազդեցության գնահատման է ուղղված:

Կիրառված առաջին գծային ռեգրեսիոն մոդելը օգտագործվել է գնահատելու համար Սյունիքի մարզի 8 խոշորացված համայնքների սեփական եկամուտների ազդեցությունը (ապակենտրոնացման աստիճան) մարզում թողարկված արդյունաբերական արտադրանքի վրա: Արդյունքում, մոդելը թույլ տվեց բացահայտել կախյալ և անկախ փոփոխականների ուղիղ գծային կախվածությունը: Ըստ որի՝ համայնքի սեփական եկամուտների ընդլայնման հաշվին կապահովվի ար-

դյունաբերական արտադրանքի թողարկման աճ: Այս փաստը արտացոլվում է մոդելում ստացված բետա ցուցանիշով, որում $\beta = 0.733$ (Աղյուսակ 1):

Աղյուսակ 1

Մեփական եկամուտների ազդեցությունը Սյունիքի մարզի 8 համայնքների թողարկած ընդհանուր արդյունաբերական արտադրանքի ծավալներ վրա

(կախյալ փոփոխական՝ թողարկած արդյունաբերական արտադրանք)

Գործակիցներ

Մոդել		Չստանդարտացված գործակիցներ		Ստանդարտացված գործակիցներ	t	Sig.
		B	Ստանդարտ շեղում	Beta		
1	Հաստատուն	16912.974	8004.089		2.113	.041
	Մեփական եկամուտներ	.126	.018	.733	6.974	.000

Վերը ստացված գծային ռեգրեսիոն մոդելը բացահայտեց կախյալ և անկախ փոփոխականների միջև հակադարձ կապը: Ստացվում է, որ ավելի մեծ սեփական եկամուտների հաշվին համայնքները կունենան ավելի քիչ թվով աշխատանք փնտրողների թվաքանակ: Այս փաստը արտացոլվում է մոդելում ստացված β գործակցի բացասական արժեքով, որը հավասար է -0.710:

Աղյուսակ 2

Մեփական եկամուտների ազդեցությունը Սյունիքի մարզի 8 համայնքների աշխատուժի առաջարկի ցուցանիշի վրա

(կախյալ փոփոխական՝ աշխատուժի առաջարկ)

Գործակիցներ

Մոդել		Չստանդարտացված գործակիցներ		Ստանդարտացված գործակիցներ	t	Sig.
		B	Ստանդարտ շեղում	Beta		
	Հաստատուն	6029.405	279.361		21.583	.000
	Մեփական եկամուտներ	-.004	.001	-.710	-6.527	.000

Գիտական նորույթ

Սույն հետազոտության արդյունքները ցույց տվեցին, որ Սյունիքի մարզի համայնքների խոշորացումը զգալի դրական արդյունքներ է ապահովել տեղական տնտեսական զարգացման, մասնավորապես՝ տնտեսական հարաբերությունների գծով ֆոնդային ծախսերի ուղղությամբ (գյուղատնտեսություն և տրանսպորտ): Մինևս ժամանակ, մասշտաբի էֆեկտի հաշվին նվազեցնելով հանրային ծառայությունների մատուցման ուղղությամբ ծախսերը:

Ռեգրեսիոն վերլուծության արդյունքները ցույց տվեցին նաև, որ Սյունիքի մարզի համայնքներում գործող բիզնես ձեռնարկությունների՝ համայնքի բյուջե վճարած հարկատեսակների ոչ ամբողջական ծավալով մասհանումների պայմաններում անգամ համայնքը ունենում է ազդեցություն տեղական տնտեսական զարգացման վրա (մեր օրինակում՝ թողարկած արդյունաբերական արտադրանքի վրա):

Նույն տրամաբանությամբ ևս համայնքը ունենում է ազդեցություն աշխատանք փնտրողների թվի նվազման վրա: Մտացվում է, որ համայնքում գործող բիզնեսի և համայնքի կապը շղթայական կերպով դրական արդյունքներ կարող է ապահովել ընդհանուր սոցիալ-տնտեսական վիճակի լավացման վրա: Ուստի, եթե խոշորացման արդյունքում ավելացել են համայնքի ընդհանուր եկամուտները, ակնկալելով դրանց՝ մասշտաբի էֆեկտի հաշվին առավել նպատակային օգտագործելու պայմանը, ակներև է, որ համայնքների ֆինանսական անկախության մեծացումը և ապակենտրոնացման նոր գործիքակազմերի ներդրումը կարող է երկուստեք փոխշահավետ համագործակցության հիմք հանդիսանալ: Ավելի կոնկրետ՝ հետազոտության նորույթը խոշորացված համայնքների տնտեսական ապակենտրոնացման գործիքակազմերի ներդրման անհրաժեշտության ապացույցն է համայնքի՝ տեղական սոցիալ-տնտեսական վիճակի վրա ունեցած ազդեցության և համայնքի բյուջե վճարված հարկատեսակների՝ խոշորացումից հետո էական ընդլայնումների համատեքստում: Համայնքների՝ ոչ ամբողջական անկախ գործելու և տնտեսական զարգացման հատվածում պետական բյուջեից ունեցած կախվածության խնդիրը նորովի է ապացուցվում տնտեսական ապակենտրոնացման համակարգի ներդրման անհրաժեշտությամբ պայմանավորված:

Եզրակացություն

Համայնքների խոշորացումը ապահովել է որոշ դրական արդյունքներ համայնքների ֆինանսական ռեսուրսների պլանավորման և արդյունավետ օգտագործման գործում, սակայն տնտեսական ապակենտրոնացման համատեքստում համայնք-բիզնես կապը տեսանելի չէ:

Մյուս կողմից էլ՝ ոչ բավարար ֆինանսական և մարդկային ռեսուրսները խոչընդոտ են ստեղծում համայնքին ունենալ որևէ տեսակի միջամտություն տեղական տնտեսական օբյեկտների գործունեության վրա և արդյունքում՝ բիզնեսին անհրաժեշտ տնտեսական ենթակառուցվածքը շահագործման չի հանձնվում, իսկ համայնքը զերծ է մնում բիզնեսի հետ որևէ համագործակցություն ունենալուց:

Ռեգրեսիոն վերլուծության արդյունքները ևս փաստեցին, որ Սյունիքի մարզի համայնքների և թողարկած արդյունաբերական արտադրանքի միջև կապը պայմանավորված է արդյունաբերական ձեռնարկությունների կողմից համայնքի բյուջե վճարած հարկերով, ինչպես օրինակ՝ գույքահարկի, հողի հարկի և այլնի գծով: Սակայն համայնքում գործող բիզնես միավորի տնտեսական գործունեությունից գոյանում են նաև այլ հարկատեսակներ, որոնք առավել մեծ հարաբերական կշիռներ կարող են ունենալ տեղական բյուջեներում: Սակայն փաստն այն է, որ դրանք հատկացվում են պետական բյուջե, և համայնքը անմասն է մնում մյուս հարկատեսակների գծով մուտքերից: Բիզնես-համայնք արդյունավետ համագործակցության համար հիմք կարող է դառնալ համայնքի բյուջեի եկամուտների մեծացումը, ինչ էլ իր հերթին կարող է նպաստել համայնքի բյուջեի՝ պետական բյուջեից ունեցած կախվածության նվազմանը: Վերջինս էլ

հիմնական խոչընդոտներից է հանդիսանում ապակենտրոնացման արդյունավետ իրականացման գործում:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Կապան համայնքի տնտեսական զարգացման պլան, 2018-2020 թթ., 1-41 էջ, <https://www.kapan.am/Pages/DocFlow/Def.aspx?nt=1&a=v&g=ceb18457-6073-4933-8da0-0e8458761441>
2. ՀՀ Ազգային վիճակագրական կոմիտեի կայքէջ, Հրապարակումներ ըստ տարիների, ՀՀ սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2011-2021 թթ. եռամսյակային կտրվածքով, Արտադրության հատված, https://armstat.am/file/article/sv_03_11a_121.pdf-
https://armstat.am/file/article/sv_12_21a_121.pdf
3. ՀՀ Ազգային վիճակագրական կոմիտեի կայքէջ, Հրապարակումներ ըստ տարիների, ՀՀ սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2011-2021 թթ. եռամսյակային կտրվածքով, Աշխատանքային շուկայի ցուցանիշներ, https://armstat.am/file/article/sv_03_11a_141.pdf-
https://armstat.am/file/article/sv_12_21a_141.pdf
4. Համայնքի բյուջետավորման ուղեցույց, Վ. Շահբազյանի, Երևան, 2010
5. Սյունիքի մարզի համայնքային բյուջետային եկամուտների 2011-2021 թթ.-երի տարեկան հաշվետվություններ, <http://syunik.mtad.am/community-budgetary-revenues/>
6. Սյունիքի մարզի համայնքային բյուջետային ծախսերը 2011-2021 թթ.-ների տարեկան հաշվետվություններ, <http://syunik.mtad.am/community-budgetary-expenditure/>
7. «Վարչատարածքային բաժանման մասին» ՀՀ օրենք՝ ընդունված 30 հունիսի 1996 թվականին (օրենքի նախագծեր՝ ընդունված 2015 թվականի նոյեմբերի 24-ին, ընդունված 2016 թվականի հունիսի 17-ին, ընդունված 2017 թվականի հունիսի 9-ին)
8. Andrey Yushkov, “Russian Journal of Economics 1”, Issue 4, 2015, “Fiscal decentralization and regional economic growth: Theory, empirics, and the Russian experience”, page 404-418, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2405473916000052>
9. George W. Hammond, Mehmet S. Tosun, “The Impact of Local Decentralization on Economic Growth: Evidence from U.S. Countries”, Discussion Paper No. 4574, 2009, 1-32 pages, <https://docs.iza.org/dp4574.pdf>
10. Sonni Yulindra, “International Institute of Social Studies”, 2012, “The Effect of Fiscal Decentralization on Local Economic Growth in Sumatera Barat Province”, 1-37, <https://thesis.eur.nl/pub/13139>
11. Wa Ariadi, M. Anas, Muhammad Yasser Fedayyen, Tiolina Evi, Irma, Heny Sidanti, “Financial Performance and Economic Growth of Government in the Province of Papua in the Pandemic”, Advances in Economics, Business and Management

Research, 2021, volume 205, pages 93-96, <https://www.atlantispress.com/proceedings/icsebe-21/125969296>

References

1. Kapan hamaynk'i tntesakan zargac'man plan, 2018-2020 t't., 1-41 ej, <https://www.kapan.am/Pages/DocFlow/Def.aspx?nt=1&a=v&g=ceb18457-6073-4933-8da0-0e8458761441>
2. HH Azgayin vicakagrakan komitei kayk'ej, Hraparakumner st tarineri, HH soc'ial-tntesakan vicak 2011-2021 t't'. eramsyakayin ktrvack'ov, Artadrut'yan hatvac, https://armstat.am/file/article/sv_03_11a_121.pdf-
https://armstat.am/file/article/sv_12_21a_121.pdf
3. HH Azgayin vicakagrakan komitei kayk'ej, Hraparakumner st tarineri, HH soc'ial-tntesakan vicak 2011-2021 t't'. eramsyakayin ktrvack'ov, Asxatank'ayin sukayi c'uc'anisner, https://armstat.am/file/article/sv_03_11a_141.pdf-
https://armstat.am/file/article/sv_12_21a_141.pdf
4. Hamaynk'i byujetavorman ugec'uyc', V. Sahbazyani, Erevan, 2010
5. Syunik'i marzi hamaynk'ayin byujetayin ekamutneri 2011-2021 t't'.-eri tarekan hasvetvut'yunner, <http://syunik.mtad.am/community-budgetary-revenues/>
6. Syunik'i marzi hamaynk'ayin byujetayin caxser 2011-2021 t't'.-neri tarekan hasvetvut'yunner, <http://syunik.mtad.am/community-budgetary-expenditure/>
7. «Varc'atarack'ayin bazanman masin» HH orenk' ndunvac 30 hunisi 1996 t'vakani (orenk'i naxagcer ndunvac 2015 t'vakani noyemberi 24-in, ndunvac 2016 t'vakani hunisi 17-in, ndunvac 2017 t'vakani hunisi 9-in)
8. Andrey Yushkov, "Russian Journal of Economics 1", Issue 4, 2015, "Fiscal decentralization and regional economic growth: Theory, empirics, and the Russian experience", page 404-418, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2405473916000052>
9. George W. Hammond, Mehmet S. Tosun, "The Impact of Local Decentralization on Economic Growth: Evidence from U.S. Countries", Discussion Paper No. 4574, , 2009, 1-32 pages, <https://docs.iza.org/dp4574.pdf>
10. Sonni Yulindra, "International Institute of Social Studies", 2012, "The Effect of Fiscal Decentralization on Local Economic Growth in Sumatera Barat Province", 1-37, <https://thesis.eur.nl/pub/13139>
11. Evi, Irma, Heny Sidanti, "Financial Performance and Economic Growth of Government in the Province of Papua in the Pandemic", Advances in Economics, Business and Management Research, 2021, volume 205, pages 93-96, <https://www.atlantispress.com/proceedings/icsebe-21/125969296>

**ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՊԱԿԵՆՏՐՈՆԱՑՄԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ՝
ՎԱՐՉԱՏԱՐԱԾՔԱՅԻՆ ԲԱՐԵՓՈԽՈՒՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՏՈՒՄ
(ՍՅՈՒՆԻՔԻ ՄԱՐԶԻ ՕՐԻՆԱԿՈՎ)**

Քրիստինե Մուրադի Թաթոսյան

Համառոտագիր: Սյունիքի մարզի համայնքների խոշորացման գործընթացը գրեթե ավարտուն տեսք է ստացել, ինչը թույլ է տալիս ուսումնասիրել ապակենտրոնացման կիրառման արդյունավետությունը տեղական տնտեսական զարգացման տեսանկյունից: **Թեմայի արդիականությունը** պայմանավորված է համայնքների խոշորացման արդյունքում ապակենտրոնացման համակարգի արդյունավետության գնահատման անհրաժեշտությամբ, ինչը մեր հետազոտությունում դիտարկվում է տեղական տնտեսական զարգացման համատեքստում:

Կամայական համայնքում գործող ձեռնարկությունը, որն իր տնտեսական գործունեության ընթացքում օգտագործում է համայնքի ռեսուրսները, ենթադրվում է, որ գոյացող միջոցների մի մասը պետք է ուղղի համայնքի բյուջե, որպեսզի համայնքային իշխանությունները ուղղակիորեն շահագրգռվածություն ունենան նպաստել բիզնեսի հետագա զարգացմանը և ստեղծել բիզնես միավորին աջակցող միջավայր: **Հետազոտության նպատակն է** գնահատել Սյունիքի մարզի տնտեսական ապակենտրոնացման արդյունավետության մակարդակը մարզի համայնքների խոշորացման համատեքստում: **Հետազոտության խնդիրներ են՝** գնահատել խոշորացման ազդեցությունը Սյունիքի մարզի համայնքների ծախսային և եկամտային առաջնահերթությունների վրա, պարզել Սյունիքի մարզում գործող ձեռնարկություններից գոյացած հարկատեսակների ընդհանուր դիմամիկան և համայնքների եկամուտների ընդլայնման ազդեցությունը տեղական սոցիալ-տնտեսական զարգացման վրա:

Հոդվածում օգտագործվել է տվյալների **համեմատության մեթոդը, վերլուծության մեթոդը** տնտեսական գործընթացների պատճառահետևանքային կապերը գնահատելու համար: Օգտագործվել է նաև **ռեգրեսիոն վերլուծության մեթոդը՝** գնահատելու համար Սյունիքի մարզի համայնքների եկամուտների ընդլայնման ազդեցությունը թողարկված արդյունաբերական արտադրանքի և աշխատուժի առաջարկի վրա:

Հստ հետազոտության գիտական նորույթի՝ համայնքների խոշորացումը դրականորեն է ազդել համայնքների ընդհանուր եկամուտների ավելացման ու ֆոնդային ծախսերի որակական և քանակական ցուցանիշների վրա: Սակայն համայնքը ունի շատ քիչ դերակատարություն տեղական բիզնեսի հետ համագործակցելու գործում: Վերջինս, իր գործունեությունից գոյացող հարկատեսակներից շատ քիչ մասն է մասհանում համայնքի բյուջե, ինչը զսպում է համայնքի տնտեսական շարժառիթը բիզնեսի հետ համագործակցելու համատեքստում: Սակայն նման պայմաններում անգամ համայնքները (**կոռելյացիոն վերլուծության արդյունքում**) ունեն էական ազդեցություն իր տարածքում թողարկված արդյունաբերական արտադրանքի և աշխատուժի առաջարկի վրա: Ուստի

կարիք է առաջանում *արդյունավետ կերպով կիրառել հետազոտության հիմնական արդյունքները*՝ մեծացնելով համայնքների դերակատարումը բիզնես միավորներին աջակցելու, արդյունավետ ներդրումային դաշտ ստեղծելու և փոխշահավետ գործարար հարաբերություններ հաստատելու համար ֆինանսական անկախության մեծացման և վերջինս կարգավորող որոշակի մեխանիզմների ներդրման միջոցով:

Բանալի բառեր՝ համայնքների խոշորացում, Սյունիքի մարզ, տնտեսական ապակենտրոնացում, բիզնես, համայնք, սեփական եկամուտ, կոռեկցիա

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИИ В КОНТЕКСТЕ АДМИНИСТРАТИВНЫХ РЕФОРМ (НА ПРИМЕРЕ СЮНИКСКОГО МАРЗА)

Кристине Мурадовна Татосян

Аннотация: Процесс укрупнения общин Сюникского марза практически завершен, что позволяет изучить эффективность применения децентрализации с точки зрения местного экономического развития. **Актуальность темы** обусловлена необходимостью оценки эффективности системы децентрализации в результате укрупнения общины, которая в нашем исследовании рассматривается в контексте местного экономического развития.

Цель исследования - оценить уровень эффективности экономической децентрализации в Сюникском марзе в контексте укрупнения общин региона.

Задачи исследования - оценить влияние укрупнения на приоритеты расходов и доходов общин Сюникской области, выяснить общую динамику налогов, генерируемых предприятиями, действующими в Сюникской области и влияние расширения доходов общин на местное социально-экономическое развитие.

При анализе применялся **метод сравнения данных**, а **метод анализа** применялся для оценки причинно - следственных связей экономических процессов. **Был использован метод регрессионного анализа** для оценки влияния увеличения доходов общин Сюникского марза на произведенную промышленную продукцию и предложение рабочей силы.

В результате последних научных исследований выяснилось, что укрупнение общин положительно сказалось на увеличении общих доходов общин и качественно-количественных показателей расходования средств фонда. Однако, община играет очень маленькую роль в партнерстве с местным бизнесом.

Последний отчисляет очень мало налогов, полученных от своей деятельности, в бюджет общины, что сдерживает экономическую мотивацию общины в контексте сотрудничества с бизнесом. Однако, даже в таких условиях, общины (**в результате корреляционного анализа**) оказывают существенное влияние на, произведенную общинами, промышленную продукцию и предложение рабочей силы.

Поэтому возникает необходимость **эффективного применения основных выводов исследования** за счет повышения роли сообществ в поддержке бизнес-единиц, создания эффективной инвестиционной среды, налаживания взаимовыгодных деловых отношений, внедрения определенных механизмов регулирования.

Ключевые слова: укрупнения общин, Сюникская область, экономическая децентрализация, бизнес, община, собственный доход, корреляция

THE EFFECTIVENESS OF ECONOMIC DECENTRALIZATION IN THE CONTEXT OF ADMINISTRATIVE-TERRITORIAL REFORMS (BY THE EXAMPLE OF SYUNIK REGION)

Kristine Murad Tatosyan

Abstract: The enlargement process of communities of Syunik region is almost complete, which allows studying the effectiveness of decentralization in terms of local economic development. *The aim of the research* is to assess the level of effectiveness of economic decentralization in Syunik region in the context of amalgamating the communities. *The urgency of the topic* is due to the need to assess the effectiveness of the decentralization system as a result of community enlargement, which is viewed in the context of local economic development. The enterprise operating in an arbitrary community, which uses the resources of the community during its economic activity, is expected to transmit a part of its generated funds to the community budget, so that the community authorities have a direct interest in promoting further business development. *The objectives of the research* are to assess the impact of enlargement on the expenditure-income priorities of the communities of Syunik region, to find out the general dynamics of taxes generated by enterprises operating in Syunik region, to assess the impact of expanding community incomes on local socio-economic development.

The method of data comparison was used while writing the article and *the method of analysis* was used to assess the cause-and-effect relationships of economic processes. *The method of regression analysis* was used to assess the impact of the expanding the incomes of Syunik communities on the supply of industrial products and labor supply.

According to the scientific novelty of the research the enlargement of communities positively affected the increase of the total incomes of the communities and the qualitative-quantitative indicators of the fund expenditures. And community plays very little role in collaborating with local businesses. The latter pays very little amount of the taxes generated from its activities to the community budget, which restrains the economic motivation of the community in the context of cooperating with business. However, even in such conditions, the communities (*as a result of the correlation analysis*) have a significant impact on the supply of industrial products or labor in its territory.

Therefore, there is a need to effectively use the main findings of the study increasing the role of communities by supporting business units, creating an effective investment field, establishing mutually beneficial business relationships, and introducing certain regulatory mechanisms.

Keywords: Enlargement of communities, Syunik region, economic decentralization, business, community, personal income, correlation